

MITÄ TARKOITTAÄ MAANANTAI?

Oletko koskaan miettinyt mitä maanantai oikeastaan tarkoittaa? Se on viikon ensimmäinen päivä, mutta mistä sana itsessään on saanut alkunsa? Sanojen historiaa ja alkuperää tutkii **etymologia**-niminen tieteenala. Viikonpäivien ja kuukausien nimillä onkin oma mielenkiintoinen syntyhistoriansa ja alkuperänsä.

KEISARI AUGUSTUKSEN KUUKAUSI

Monissa kielissä kuukausien nimet ovat peräisin roomalaisesta kalenterista, jonka kehittäjä oli tarinan mukaan Rooman tarunomainen kuningas Romulus. Roomalaisessa kalenterissa oli aluksi vain kymmenen kuukautta.

Vuoden ensimmäinen kuukausi oli maaliskuu, joka oli nimetty sodan jumala *Marsin* mukaan. Toinen kuukausi sai nimen *Aprilis*, kolmas nimettiin kasvillisuuden jumalattaren *Maian* ja neljäs ylijumalattaren *Junon* mukaan. Loput kuukaudet saivat järjestysnumeron: *Quintilis*, *Sextilis*, *September*, *October*, *November*, *December* eli viides, kuudes, seitsemäs, kahdeksas, yhdeksäs ja kymmenes kuukausi. Tästä syystä useissa kielissä esimerkiksi syyskuuta kutsutaan edelleen seitsemänneksi eikä yhdeksänneksi kuukaudeksi.

Myöhemmin roomalaisen kalenterin loppuun lisättiin kaksi kuukautta, *Ianuarius* ja *Februarius*. Ianuariuksen nimi juontui roomalaisten kaksikasvoisesta Janus-jumalasta ja Februarius puolestaan puhdistautumis- ja sovintojuhla *februasta*. Koska helmikuu oli alunperin vuoden viimeinen kuukausi, oli silloin sopivaa puhdistautua ja valmistua seuraavan vuoden tuloon.

Heinä- ja elokuu saivat myöhemmin numeroiden sijasta nimet roomalaisten keisarien mukaan. Heinäkuu eli *Iulius* sai nimensä juliaanisen kalenterin käyttöön ottaneelta Julius Caesarilta, joka lienee tänäkin päivänä tunnetuimpia Rooman keisareita. Elokuu eli *Augustus* nimettiin keisari Augustuksen mukaan.

Vaikka kuukauden nimissä tapahtui muutoksia, vakiintui oheisen listan mukainen nimistö vähitellen käyttöön.

KUUKAUSIEN NIMET			
SUOMI	LATINA	ENGLANTI	RUOTSI
Tammikuu	Januarius	January	Januari
Helmikuu	Februarius	February	Februari
Maaliskuu	Martius	Mars	Mars
Huhtikuu	Aprilis	April	April
Toukokuu	Maius	May	Maj
Kesäkuu	Iunius	June	Juni
Heinäkuu	Julius	July	Juli
Elokuu	Augustus	August	Augusti
Syyskuu	September	September	September
Lokakuu	October	October	Oktober
Marraskuu	November	November	November
Joulukuu	December	December	December

MAALISKUU MAAN AVAA, HUHTIKUU HUUHTELEEPI

Kuten edellä olevasta taulukosta voi huomata, suomenkieliset kuukausien nimet poikkeavat melko paljon roomalaisista. Kuukaudet onkin meillä nimetty vuodenvuorokiertoon liittyvien luonnonilmiöiden ja tapahtumien mukaan.

Vuosi alkaa talvella tammikuusta, jonka nimen alkuperä voi vaikuttaa ensisilmäyksellä erikoiselta. Tammipuu kylläkin varistaa lehtensä vasta hyvin myöhään talvella, mutta Suomessa ei tammia kasva kuin aivan etelässä. Miksi ne olisivat antaneet talvikuukaudelle nimensä? Tammi tarkoittaaakin murteesta riippuen yhtäältä sydäntä, keskikohtaa tai ydintä, toisaalta napaa tai akselia. Tammikuu on siis talven keskikohta.

Helmikuussa suojaan jälkeen puihin muodostuu helmen näköisiä jäähelmiä. Maaliskuussa maa paljastuu lumen alta.

Useat kuukaudet ovat saaneet nimensä niiden aikana tehtävistä maataloustöistä. Huhtikuussa kaadetaan huhtakaski, eli raivataan ensi kesän kaskipelto. Toukokuussa aloitetaan toukotyöt eli keväiset peltotyöt. Kesäkuu ei yllättäen olekaan saanut nimeään vuodenajan, vaan kesäkuussa kynnettävän kesantopellon mukaan. Vuodenajan alkuperäinen nimi on puolestaan suvi. Heinäkuussa tehtiin heinätöitä ja elokuussa oli elonkorjuun eli sadonkorjuun aika.

Syksy alkaa nimensä mukaisesti syyskuussa ja lokakuu tarkoittaa lokaista kuukautta. Marraskuu puolestaan juontaa juurensa kuollutta tarkoittavaan marras-sanaan. Marraskuussahan useimmat kasvit ovat jo kuolleet tai ryhtyneet talvehtimaan. Joulukuun alkuperäinen nimi oli talvikuu, mutta 1600-luvulla se vaihtui kristilliseksi joulukuuksi. Joulukuun itsessään on saanut nimensä pohjoismaisesta keskitalven juhlasta *yulesta*. Sama sana on myös kantana suomen juhla-sanalle.

TORSTAI ON TOIVOA TÄYNNÄ

Useissa kalentereissa kuukaudet jaetaan pienempiin yksiköihin eli viikkoihin. Viikon pituus vaihtelee hieman eri kulttuureissa, joten viikko voi olla esimerkiksi viisi-, kymmen- tai jopa kolmetoistapäiväinen. Meidän käyttämässämme ajanlaskutavassa viikko kestää seitsemän päivää. Seitsemän on ollut useissa kulttuureissa pyhä luku, sillä taivaalta löytyy seitsemän liikkuvaa kappaletta eli aurinko, kuu ja viisi paljain silmin erottuvaa planeettaa.

Länsimaisessa kalenterissa monet viikonpäivät ovat saaneet nimensä näiltä planeetoilta, jotka usein yhdistettiin antiikin jumaliin. Myös Pohjois-Euroopassa viikonpäivät nimettiin paikallisten jumalien mukaan. Viikonpäivien nimet vaihtelevatkin paikallisesti yleisemmin kuin kuukausien nimet.

VIIKONPÄIVÄT

PLANEETTA	ROOMALAISET JUMALAT	ANGLO-SAKSIEN JUMALAT	RANSKA	ENGLANTI	RUOTSI	SUOMI
Kuu	Luna	Moon	Lundi	Monday	Måndag	Maanantai
Mars	Mars	Tiw/Tyr	Mardi	Tuesday	Tisdag	Tiistai
Merkurius	Mercurius	Woden/Odin	Mercredi	Wednesday	Onsdag	Keskiviikko
Jupiter	Juppiter	Tor	Jeudi	Thursday	Torsdag	Torstai
Venus	Venus	Freyja	Vendredi	Friday	Fredag	Perjantai
Saturnus	Saturnus	Saturn	Samedi	Saturday	Lördag	Lauantai
Aurinko	Sol	Sun	Dimanche	Sunday	Söndag	Sunnuntai

Kuten oheisesta taulukosta huomaa, suomalaiset viikonpäivät muistuttavat monelta osin ruotsinkielisiä. Maanantai on saanut nimensä muinaiskandinaavisesta sanasta *mánandagr* eli kuun päivä, josta myös ruotsin *måndag* tulee. Romaanisissa kielissä kuten ranskassa maanantai muistuttaa latinan sanaa *luna*, kuu. Suomenkielen tiistai tulee skandinaavisen sodanjumalan Tyrin nimestä, mutta monissa muissa kielissä Mars-planeetasta.

Keskiviikko on suomalainen erikoisuus, joka ei noudattelekaan ruotsinkielistä nimeä *onsdag* eli Odin-jumalan päivää. Aikaisemmin viikon ensimmäinen päivä oli sunnuntai, jolloin keskiviikko oli todella viikon keskimmäinen päivä. Romaanisissa kielissä päivä on nimetty Merkurius planeetan mukaan.

Torstai ja perjantai tulevat suomen kieleen muinaisskandinaavisista päivän nimistä, jotka pohjautuivat Tor- ja Freyja-jumalien nimiin.

Lauantai ja ruotsin *lördag* pohjautuvat molemmat muinaisgermaaniseen sanaan *laugr*, joka tarkoitti kylpemistä. Lauantai on siis kylpypäivä. Useissa kielissä lauantai kuitenkin juontaa juurensa sapattiin, jota juutalaiset viettivät lauantaina. Näin on esimerkiksi espanjassa, jossa lauantai on *sábado*. Englannin *Saturday* tosin vastaa selvästi Saturnus-planeettaa.

Sunnuntain pohjana on monesti aurinkoa tarkoittava sana tai auringonjumalan nimi. Useissa kielissä sunnuntai on kuitenkin saanut kristillisen nimen Herran päivä, latinaksi *Dies Domini*. Kristityille sunnuntai on pyhäpäivä, jolloin käydään jumalanpalveluksessa. Näin ovat muotoutuneen ranskan *dimanche* ja espanjan *domingo*.

PYHÄN JAAKOBIN PÄIVÄNÄ VAI 25.7.?

Roomalaisessa kalenterissa kuukaudenpäiviä ei nimetty järjestysnumeron mukaan kuten nykyisin, vaan päivän nimi laskettiin tietyistä kiinteistä päivistä taaksepäin. Kuukauden ensimmäinen päivä oli *Kalendae*, josta sana kalenteri juontaa juurensa. Kaksi muuta kiinteää, nimettyä päivää olivat kuukauden seitsemäs päivä *Nonae* ja viidestoista päivä *Idus*. Muut päivät saivat nimensä näiden mukaan. Esimerkiksi 11. maaliskuuta oli viides päivä ennen Idusta.

Roomalaista tapaa nimetä kuukaudenpäiviä käytettiin vielä pitkään Rooman valtakunnan hajottua. Keskiajalla roomalaisen tavan rinnalla käytettiin muitakin tapoja, jopa nykyistä tapamme numeroida kuukaudenpäivät juoksevasti ensimmäisestä eteenpäin. Suosituin tapa nimetä päiviä oli kuitenkin kristillinen *pyhimyskalenteri*.

Pyhimyskalenteriin koottiin pyhimysten, eli pyhinä pidettyjen henkilöiden, muistopäiviä. Pyhimykset olivat hurskaita kristittyjä tai uskonsa puolesta kuolleita marttyyreja, joiden uskottiin olevan Jumalan erityisessä suosiossa ja siten kykeneviä ihmetekoihin. Keskiajalla pyhimyksiksi julistettiin satoja henkilöitä, joten jokaiselle päivälle riitti yksi tai useampi pyhimys. Niinpä maanviljelijä saattoi ennemmin sanoa kylväneensä peltonsa pyhän Benedictuksen päivänä kuin 7. toukokuuta.

Pyhimyskalenterista kehittyivät myös nimipäivät, sillä usein lapset nimettiin jonkun pyhimyksen mukaan. Suomalaisissa sananlaskuissakin puhutaan usein nimipäivistä. Monelle tuttu sanonta ”Jaakko heittää veteen kylmän kiven”, viittaa Jaakon päivään 25. heinäkuuta, jolloin vedet alkavat pikkuhiljaa kylmetä. Pyhimyskalenterissa 25.7. on pyhän Jaakobin päivä, joten päivästä on tullut myös kaikkien Jaakkojen nimipäivä.

Nykyiseen tapaan numeroida kuukaudenpäivät siirryttiin 1000-luvulla, mutta myös aiemmat tavat säilyivät käytössä vielä pitkään.